

XI Dni Interdyscyplinarne, *Rytuał: od etologii do teologii* (25–26 października 2010)

Na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie 25–26 października 2010 r. odbyły się XI Dni Interdyscyplinarne. Głównym organizatorem konferencji była Katedra Filozofii i Kultury Chrześcijańskiej z WT UWM, współorganizatorami: Katedra Zoologii z Wydziału Biologii

UWM oraz Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej z Wydziału Humanistycznego UWM. Celem obrad było skonfrontowanie badań nad rytuałem, które są prowadzone na gruncie różnych dyscyplin nauki. Wystąpienia podzielono na cztery grupy tematyczne: 1. Rytualizacja; 2. Komunikacja; 3. Widowiskowość; 4. Sakralizacja. Dwie pierwsze konferowały pierwszego dnia, zaś dwie kolejne następnego.

Uczestników XI Dni Interdyscyplinarnych w problematykę związaną z rytuałem wprowadził ks. dr hab. Jacek J. Pawlik, prof. UWM. Omówił strukturę rytuału, czyli zespół symbolicznych czynności, które stanowią ustaloną zewnętrzną formę jakiegoś doniosłego aktu; wskazał także na formę (np. miejsce, gesty, rekwizyty) oraz jego treść (tzn. określone symbole i sposoby ich powiązania).

W pierwszej grupie tematycznej – *Rytualizacja* – zaprezentowało się czterech autorów. Prof. dr hab. Alicja Boroń wygłosiła referat *Czy rytuał tkwi w naturze zwierząt?* Zauważyła, że w świecie zwierząt można zaobserwować stałe zachowania (np. charakterystyczne poruszanie się, wymachiwanie skrzydłami, tańce godowe), które powtarzane przez całe pokolenia nabierają znaczenia rytuałów związanych z okresem rozrodu oraz służą głównie do rozpoznawania i porozumiewania się osobników przeciwnej płci, należących do tego samego gatunku. Dr Maria-Magdalena Weker w wystąpieniu *Ceremonie w świecie zwierząt*, przygotowanym wspólnie z prof. dr hab. Jerzym A. Chmurnym, zwróciła uwagę, że większość powtarzalnych zwierzęcych zachowań ma charakter genetycznie zaprogramowanych i dziedzicznie przekazywanych sekwencji póż, ruchów oraz wokalizacji. Są one najczęściej wyzwalane określonymi bodźcami zewnętrznymi. Temat *Behawior budowlany u bezkręgowców – czy można mówić o rytuale?* omówił prof. dr hab. Stanisław Czachorowski. Zasygnalizował, że powtarzalne zachowania bezkręgowców, które służą tworzeniu złożonych konstrukcji budowlanych (np. sieci łownych i przenośnych domków budowanych przez larwy chrzączek, gniazd budowanych przez osy i pszczoły), są zawsze uwarunkowane genetycznie, a nigdy nie są skutkiem uczenia się. Obrady w ramach grupy tematycznej *Rytualizacja* zakończył prof. dr hab. Aleksander Bielecki podwójnym wystąpieniem, które przygotował przy współpracy mgr Joanny M. Cichockiej. W pierwszym *Adaptacja jako podstawa przetrwania, rytuał i poszukiwanie prawdy* argumentował za tezą, że adaptacja i rytualizacja są procesami nierozdzielnie związanymi z poszukiwaniem prawdy w świecie. W drugim *Widzenie jako kolebka rytualizacji i rytuału – teoria fototaksji* zasugerował, że posiadana przez zwierzęta zdolność widzenia warunkuje rytualizację i rytuał.

Część poświęconą komunikacji, w której zaprezentowało się pięciu dyskutantów, zainaugurowała prelekcja prof. dr hab. Aleksandra Kiklewicza

Rytualizmy w systemie aktów mowy. Prelegent wskazał, że w ludzki sposób komunikowania się są wpisane zrytualizowane zachowania mowne, akty mowy, typy konwersacji i oddziaływania werbalnego (np. mówiąc „Dzień dobry!”, realizujemy akt przywitania się, tzn. jest to jakaś forma rytuału). Dr Sebastian Przybyszewski w wystąpieniu *Rytuał a komunikacja* wykazał różnicę między rytuałem religijnym a rytuałem świeckim. Pojęcie siły illokucyjnej (intencja, zamiar i plan, które człowiek realizuje za pomocą wyrażenia językowego), które do naukowego dyskursu wprowadził brytyjski myśliciel John L. Austin, okazuje się być pomocne przy opisie rytuałów religijnych i odróżnieniu ich od świeckich, ponieważ w tych pierwszych jest ona znacznie mocniej zaznaczona niż w drugich. W referacie *Rytualizacja śmierci w powieści Władimira Sorokina „Lód”* dr hab. Ewa Nikadem-Malinowska, prof. UWM, przedstawiła koncepcję przewartościowania i rytualizacji śmierci, którą w swojej twórczości prozatorskiej stworzył jeden z ciekawszych rosyjskich postmodernistycznych pisarzy Władimir Sorokin. Zdaniem prelegentki przywołany twórca śmierć i jej rytualizację uważa za dominantę świata. Mgr Olga Letka przybliżyła lirykę rosyjskiej poetki Inny Lisnanskiej. W wystąpieniu *Rytualny wymiar oczekiwania i pożegnania w poezji Inny Lisnanskiej* ukazała, że w twórczości rosyjskiej poetki swoistym leitmotivem stał się proces oczekiwania na przyście zmarłego męża i pożegnania się z nim, które urosły do rangi prywatnego obrzędu. Pierwszy dzień obrad zakończyła prezentacja autorstwa ks. dr. Cezarego Opalacha *Komunikacja w życiu rodziny*. Była ona poświęcona zasadom i skutkom tzw. prawidłowej i nieprawidłowej komunikacji wewnątrzrodzinnej.

Drugi dzień konferencji i obrady nad widowiskowością rozpoczęło wystąpienie dr Anny Kawalec *Rytualność sztuki performance*. Prelegentka zwróciła uwagę, że w sztuce performance laicyzuje się zjawisko rytuału, wykorzystując kategorie szamana (przewodnika rytuału) i sakralny charakter rytuału w celu wytworzenia przestrzeni zupełnie laickiego kształtowania się współczesnego człowieka. Ks. dr Zdzisław Kieliszek w prelekcji *Rola symboli i rytuałów w procesie kształtowania się tożsamości narodu* ukazał na przykładzie narodu polskiego wpływ określonych symboli i rytuałów (np. Orzeł Biały, święta narodowe, narodowe nekropolie) na kształtowanie się polskiej tożsamości narodowej. Kluczowym elementem kultury danego narodu okazuje się być obszar symboliki i rytuałów, ponieważ w nich zachowywana jest pamięć o przeszłości narodu, one pozwalają zrozumieć jego teraźniejszość i w jakimś sensie wyznaczają ścieżki jego przyszłego rozwoju. Relacji między mitem a rytuałem poświęcone było wystąpienie dr Jarosławy Koniewej *Relacja między mitem i rytuałem w obrzędach Nocy Świętojańskiej*. Dyskutantka odsłoniła starosłowiańskie mityczne korzenie organizowanych w przeszłości oraz współ-

cześnie rytualnych obchodów letniego słonecznego przesilenia, które przypada w tzw. noc świętojańską (z 23 na 24 czerwca). Dr Anna Nadolska-Styczyńska w prezentacji *Dyrektor muzeum ma zaszczyt zaprosić na uroczyste otwarcie wystawy*, analizując wybrane przykłady uroczystych otwarć muzealnych wystaw, doszła do przekonania, że wszystkie odbywają się według powtarzalnego schematu i zawierają podobne elementy, co sprawia, że owe otwarcia nabierają rytualnego charakteru. Sumeryjskie ceremonie religijne w referacie „*Boskie łodzie*” *má/má-gur, -dingir-ra w sumeryjskim rytuale i kulcie religijnym*, kończącym obrady pierwszej części drugiego dnia, przybliżył mgr Marcin Z. Paszke. Istotne znaczenie w tych ceremoniach odtwarzających mityczne wydarzenia odgrywały łodzie, na których przewożono posąg bóstwa i które na czas uroczystości stawały się jego mieszkaniem.

W ramach grupy tematycznej *Sakralizacja* zaprezentowało się czterech mówców. Pierwszy, ks. dr Mirosław Pawliszyn w wykładzie *Nawrócenie religijne jako uczestnictwo i zaangażowanie – próba analizy filozoficznej* wskazał, że nawrócenie religijne wymyka się wszelkim próbom uogólnienia, ponieważ zawsze jest przeżyciem jednostkowym. Niemniej jednak stwierdził, że każde nawrócenie należy wyraźnie odróżnić od postawy „zmiany światopoglądu” i zawsze niesie ono pewne konsekwencje zarówno w wymiarze życia jednostkowego osoby, która przeżyła nawrócenie, jak i grupy religijnej, do której dany człowiek należy. Rytuał jako fenomen ukazała mgr Karolina Blandzi-Maszycska w wystąpieniu *Rytuał jako forma komunikacji sacrum i profanum*. Problem coraz częstsze we współczesnej rzeczywistości przekazywania kościołów na cele świeckie poruszyła w wystąpieniu *Desakralizacja kościołów. Rytuał sacrum czy profanum?* dr Marta Kowalczyk. Analizie poddała kościelne procedury desakralizacji świątyń oraz emocje związane z tego typu wydarzeniami. Ostatni dyskutant, ks. dr Zdzisław Kunicki w referacie *Pismo rytuału a pamięć u Jacques’a Derridy* zauważył, że w dziele Jacques’a Derridy, francuskiego i żydowskiego myśliciela, jednocześnie są odsłaniane i skrywane żydowski rytuał obrzezania oraz chrześcijański wyznania wiary. Źródłem takiego stanu wydaje się być swoista trauma związana z doświadczeniami Derridy z okresu II wojny światowej.

XI Dni Interdyscyplinarne nie wyczerpały tematyki i problemów wskazanych w tytule sympozjum. Jako spotkanie wielu środowisk i dyscyplin badawczych były jednak owocne i z pewnością ubogaciły zarówno prelegentów, jak i słuchaczy. Uczestnicy sympozjum z różnych perspektyw badawczych, począwszy od etologicznej poprzez filozoficzną a skończywszy na teologicznej, przedstawili w swoich wystąpieniach odnośne rozumienie rytuału. Pozwoliło to na dostrzeżenie wieloaspektowości tego zjawiska oraz odróżnienie go od

fenomenów pokrewnych, takich jak: nawyk, symbol, procedura, zwyczaj, ceremonia czy też obrzęd. Miejmy nadzieję, że dyskusje, towarzyszące obradom, przyczynią się do większej integracji badań nad zjawiskiem rytuału.

ks. Zdzisław Kieliszek
Olsztyn